

8. Страшна статистика: торік від терактів у світі загинуло 32 тисячі людей – інфографіка: за даними телеканалу новин “24” новини за 17 листопада 2015 року. – К., 2015. [Електронний ресурс]/ – Режим доступу: http://24tv.ua/news_n631535
9. Ткачук Я. Наймасштабніші теракти у світі за останній рік: кривава статистика [Електронний ресурс] : за даними телеканалу новин “24” новини за 22 березня 2016 року. – К., 2016. – Режим доступу http://24tv.ua/naymasshtabnishi_terakti_u_sviti_za_ostanniy_rik_krivava_statistika_n669731
10. Хміль Г. А. Природний, техногенний та екологічний ризики: аналіз, оцінка, управління [Електронний ресурс] / Г. А. Хміль. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/72385/ekologiya/prirodniy_tehnogenniy_ta_ekologichniy_riziki_analiz_otsinka_upravlinnya

Кончаковская В. В., Кравчук А. С. Терроризм как преступное явление: эволюция и меры предупреждения.

Статья посвящена определению понятия “терроризма” и “террористического действия”, выяснению причин совершения террористических актов, а также их угрозы на мирной территории Украины. Указаны меры предотвращения государственному и международному терроризму.

Ключевые слова: терроризм, террористическая деятельность, террористический акт, преступная организация, способы совершения террористических актов, антитеррористическая операция, антитеррористические методы.

Konchakovskaya V., Kravchuk A. Terrorism as criminal phenomena: evolution and prevention measures.

The article is devoted to the definition of “terrorism” and “terrorist acts”, identify the causes of terrorist acts, as well as their threats to peace in Ukraine. These measures prevent the state and international terrorism.

Keywords: terrorism, terrorist activities, terrorist act, a criminal organization, ways of committing acts of terrorism, counter-terrorism operation, the anti-terrorist methods.

УДК 342.534.2

Пєсцов Р. Г.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевих юридичних дисциплін
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Устинова І. П.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного і адміністративного права
Національного авіаційного університету

ХАРАКТЕРИСТИКА НЕДОТОРКАНОСТІ ТА НЕВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ЯК СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВОВОГО ІМУНІТЕТУ

У статті досліджуються теоретичні питання правового імунітету. Характеризуються такі складові елементи правового імунітету, як правової категорії, – “недоторканість” та “невідповідальність”. Робиться аналіз спільних та відмінних ознак зазначених правових понять.

Ключові слова: правовий імунітет, недоторканість, невідповідальність.

Останнім часом у зв'язку з активізацією боротьби з корупцією в Україні серед науковців та практиків активно обговорюється питання вдосконалення процедури

конституційно-правової відповідальності посадових осіб, як надійного засобу підтримання правового порядку та забезпечення стану законності в державі, а також встановлення та розвитку демократичних засад в системі державного управління. На сьогодні з практичної площини конституційно-правова відповідальність посадових осіб позбавлена можливостей суттєво впливати на процеси, що відбуваються в країні та суспільстві. Тому норми конституційного права потребують власних засобів захисту конституційно-правових приписів. Усвідомлення вирішення проблем конституційно-правової відповідальності посадових осіб також сприятиме розвитку конституційного права, як галузі права.

Концепція конституційно-правової відповідальності посадових осіб в юридичній літературі розроблена недостатньо, оскільки відсутній категоріальний апарат, який би чітко її характеризував. Це, в свою чергу, має негативно впливає на правове регулювання конституційно-правової відповідальності посадових осіб. Необхідно встановити чіткий правовий механізм реалізації конституційно-правової відповідальності, який би забезпечив ефективне виконання усіма суб'єктами конституційних правовідносин їх конституційних обов'язків – виконання Конституції, як Основного закону держави, законів та недопущення ними неправомірної поведінки.

Однією із проблем, які необхідно розглянути в процесі вдосконалення застосування процедури конституційно-правової відповідальності посадових осіб, є проблема правового імунітету. Основна мета встановлення імунітету в конституційному праві полягає в гарантуванні незалежної діяльності окремих суб'єктів конституційних правовідносин.

Історія розвитку інституту імунітету в конституційному праві відображає коливання з одного боку – в небажанні надавати занадто багато привілеїв окремим суб'єктам, а з іншого – в необхідності забезпечити нормальне виконання своїх повноважень цими ж суб'єктами, а також їх відповідальність перед судом. В такій ситуації важко забезпечити належну збалансованість між юрисдикційними привілеями та контролем за протиправною діяльністю окремих посадових осіб. Основна мета встановлення імунітету полягає в гарантуванні незалежної діяльності окремих суб'єктів конституційно-правових відносин, в забезпеченні здійснення ними певних конституційних обов'язків (повноважень). Так, наприклад, спеціальний закон 1951 року “Про імунітет членів Кнесету Держави Ізраїль” передбачає, щ член парламенту має повну свободу волевиявлення, будь-якого вчинку в середині або за межами Кнесету до того часу, доки це не виходить за межі відповідних повноважень члена Кнесету [1, с. 270]. В конституційному праві імунітет розуміється як неможливість арешту, притягнення до кримінальної відповідальності, а також до найбільш суворіших видів адміністративної відповідальності [1, с. 272].

Резолюція (97)24 Комітету Міністрів Ради Європи вимагає від держав обмежити імунітет від розслідування судового переслідування, винесення рішень у справах, пов'язаних з корупцією, до рівня, необхідного в демократичному суспільстві [2]. В українському законодавстві не дається чіткого визначення поняття “імунітет” і здебільшого поєднується із схожими термінами.

Юридична природа імунітету досить складна та неоднозначна. В конституційному праві імунітет можна розглядати як в широкому так і у вузькому значенні. В широкому розумінні – це всі привілеї, які закріплені конституційно-

правовими нормами, і пов'язані із звільненням конкретних суб'єктів від окремо визначених обов'язків та будь-яких видів відповідальності. У вузькому розумінні – це правові обмеження конституційно-правової відповідальності.

Сам термін “імунітет” походить від латинського слова *immunitus* – звільнення від чого-небудь, виняткове право не підкорятися деяким загальним законам, надане особам, що займають особливе положення в державі, тобто це особливі пільги та привілеї, що звільняють певних, визначених законом, осіб від певних обов'язків та відповідальності в цілях збереження свого особливого статусу [3, с. 241]. Іншими словами правовий імунітет – це повне або обмежене перебування особи за межами юрисдикції держави. Таким чином, можна констатувати, що імунітет складається з двох елементів: із невідповідальності (обмеження відповідальності) та недоторканості. Ці дві категорії необхідно розрізняти.

На думку О. О. Кутафіна “невідповідальність є результатом поступової і тривалої еволюції англійського парламентаризму, а недоторканість своїм виникненням зобов'язана Великій французькій революції” [1, с. 272]. Недоторканність – є основою терміну “імунітет” і розуміється як індивідуальна свобода та правовий захист окремих суб'єктів права від заходів правового примусу, які встановлені нормами права з метою гарантування безперешкодного здійснення цими особами своїх повноважень. Правова недоторканість виступає у виді додаткових гарантій і переваг у випадках притягнення до юридичної відповідальності і виконання пов'язаних з нею процесуальних обов'язків.

Л. Д. Воєводін, В. А. Патюлін під недоторканістю розуміють “право кожного громадянина на охорону і захист від неправомірних посягань на основні життєві блага та цінності, які є невід'ємними від особистості (життя, здоров'я, свободу, честь, гідність)” [1, с. 291].

Л. А. Григорян та І. Є. Фарбер ширше тлумачать даний термін і включають в його зміст “охорону умов життєдіяльності особи, в тому числі недоторканість житла [6, 24] та охорону майна особистості [5]”.

Н. П. Іванік під “недоторканістю” розуміє всі компоненти, що характеризують сферу особистого життя. На його думку: “порушення недоторканості житла, таємниці листування та інших атрибутів особистого життя громадян, об'єктом заподіяння шкоди є не приміщення, в якому живе людина, листи, а сама особистість з властивими їй поглядами, цінностями, інтересами” [5].

А. А. Опалєва зазначає, що об'єктами особистої недоторканості є “фізичний стан людини, до якого відносяться життя, здоров'я, тілесна цілісність (фізична недоторканість); можливість володіти собою і на свій розсуд визначати місце перебування і вид занять (недоторканість індивідуальної свободи); честь, гідність етична свобода (духовна недоторканість)” [6, с. 23].

На відміну від своїх колег-науковців Д. Л. Мердок висловлює протилежну позицію. Особисту недоторканість він визначає як фізичну недоторканість: “гарантію від арешту і затримання”.

Інші автори, як-то О. Ф. Єфремов, О. О. Миронов, А. В. Федоров розглядають недоторканість виключно з процедурою притягнення до відповідальності [5].

Деякі вчені, зокрема Ф. А. Агаєв, О. Д. Бойко, П. М. Галузо, В. І. Руднєв, В. Є. Чіркін, вважають, що розглядувані терміни “імунітет” та “недоторканість” є

тотожними поняттями.

О. О. Кутафін заперечує такий підхід. На його думку “недоторканість розповсюджується не на все населення країни, імунітет є привілеєм окремої групи населення (депутати, Президент, судді)” [1, с. 292].

Отже, правові категорії “імунітет” та “недоторканість” мають різні соціальні цілі та завдання. Генезис цих двох правових понять є одночасним, однак їх ототожнення до сьогодні має дискусійний характер. Імунітет і недоторканість мають різну правову природу. Але разом з цим недоторканість є складовою частиною імунітету і походить від нього.

Другим елементом імунітету є “невідповідальність”, яка обмежується терміном повноважень посадової особи (Президента, народного депутата), що в свою чергу, дає можливість стабільному та ефективному виконанню своїх обов’язків. При виділенні в імунітеті такого складового елемента, “безвідповідальність” варто пам’ятати, що його обсяг може бути різним, залежно від виду імунітету та терміну його дії. Так, наприклад, імунітет народного депутата передбачає безвідповідальність за висловлені ним думки, погляди; імунітет суддів передбачає, що суддя не може бути притягнутий до відповідальності без згоди парламенту, або до набрання законної сили обвинувального вироку суду. Проникнення у приватне житло або будь-яке інше володіння, службове приміщення приватний або службовий транспорт судді, проведення огляду або обшуку щодо судді, виїмка документів, прослуховування телефонних розмов судді може здійснюватися лише за дозволом суду. Притягнення Президента України до кримінальної відповідальності можливе лише у двох випадках: при достроковому припиненні повноважень в порядку імпічменту та після закінчення строку його повноважень.

Варто зазначити, що в деяких країнах, зокрема Австрії, Польщі, невідповідальність депутата не закінчується терміном його повноважень і має абсолютний характер. Так, наприклад, відповідно до ст. 105 Конституції Польщі “за діяльність, яка входить до обсягу повноважень депутатського мандату, депутат не може бути притягнутий до відповідальності ні під час його діяльності, ні після його закінчення”.

На наш погляд імунітет не має і не може мати абсолютного характеру, бути для певної частини людей такою собі індульгенцією від скоєних ними правопорушень. Правові норми, які встановлюють абсолютний імунітет, є сумнівними і необґрунтованими з позиції конституційного принципу рівності та справедливості. Зловживання невідповідальністю є неприпустимим. Так, наприклад, в законодавстві Республіки Армения та ФРН містяться норми, які виключають абсолютну безвідповідальність депутатів. Зокрема, це стосується наклепу та образ, за які депутат несе відповідальність [1, с. 279].

В деяких країнах Європи, таких як Франція, Люксембург, дія імунітету не поширюється на випадки вчинення дрібних правопорушень чи злочинів, за які не передбачено позбавлення волі. В таких країнах, як Швеція, Фінляндія, Португалія, навпаки, дія імунітету не поширюється на правопорушення та злочини, за які передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на певний строк [7, с. 4]. Цікавим історичним наглядним прикладом правового регулювання відсутності абсолютного імунітету є Конституція Франції 1791 року, згідно якої король, якого легально відсторонили від посади, повертався до лав звичайних громадян і міг бути

притягнутий до відповідальності на загальних підставах (стаття 8 глава 2 розділ 1).

На сьогодні в законодавстві країн, в яких формою правління є конституційна монархія, визначені межі невідповідальності глави держави. Так, наприклад, відповідно до § 5 Глави 5 Форми правління Королівства Швеції монарх за постановою Рігсдагу може бути позбавлений престолу за невиконання повноважень протягом 6 місяців. Згідно ст. 28 Конституції Нідерландів за порушення встановлених конституційних заборон та обмежень – король позбавляється престолу, якщо він укладе шлюб, який не затверджений парламентом. Статті 32, 34 Конституції Малазії передбачають позбавлення повноважень у випадку відсутності Верховного правителя в країні без згоди Ради правителів понад 15 днів [1, с. 277].

Тому можна не погодитися із думкою В. В. Сокольського щодо абсолютної невідповідальності монархів. Наведені приклади свідчать про зворотне і ще раз доказують необґрунтованість та неприпустимість наявності законодавчих актів, якими встановлювалася абсолютна невідповідальність посадових осіб.

Імунітет пов'язаний із державною дисципліною, яка є невід'ємною частиною професійної діяльності носіїв правового імунітету і ставить до таких осіб підвищені вимоги по дотриманню не лише юридичних, але і морально-етичних норм, що є гарантом забезпечення правового порядку та стану законності в державі. Така особлива риса правового імунітету має протилежний характер і не може стосуватися таких його елементів як недоторканість та невідповідальність. Разом з цим імунітет є відмінним від своїх складових елементів оскільки:

- по-перше – не є природним правом кожної людини, а поширюється лише на певне коло осіб або групу людей;
- по-друге – є результатом виявлення волі держави, а також має чітку мету та визначені межі дії;
- по-третє – і хоч сам термін “правовий імунітет” передбачає в своїй структурі такі структурні елементи, як недоторканість та невідповідальність, сама дефініція “правовий імунітет” цими двома елементами не обмежується.

Таким чином, правовий імунітет – загально правова категорія, яка складається із норм, які регулюють спеціальний правовий статус окремих суб'єктів, встановлює окрему процедуру притягнення їх до відповідальності з метою забезпечення виконання ними важливих для держави завдань та функцій.

Розглянуті структурні елементи імунітету пояснюються з позицій багатовікових поглядів. Прихильники теорії народного суверенітету не змогли взагалі віднайти підстави, які б виправдовували обмеження право народу контролювати та притягати до відповідальності посадових осіб державних органів чи сам державний орган. Але, разом з цим, не варто недооцінювати значення імунітету як правостимулюючого засобу. Головним є те, щоб встановлення конституційних імунітетів не зводилося б до безвідповідальності їх суб'єктів, як самоцілі, оскільки, в такому разі, будуть поставлені під сумнів основоположні конституційні принципи.

Ефективність правового регулювання залежить від здатності вирішувати завдання, що ставляться суспільним розвитком. Виходячи із соціальних потреб змінюється роль як галузей права, так і її правових інститутів, у зв'язку з цим з'являються нові галузі права, або правові інститути. Так і норми що регулюють питання правових імунітетів поступово набувають своєї внутрішньої завершеності.

Використані джерела:

1. Віноградов В. О. Конституционно-правовая ответственность: Системное исследование: дисс. ... док. юрид. наук: 12.00.02. / В. О. Віноградов. – Москва, 2005. – 348 с.
2. Resolution (97) 24 on the twenty principles for the fight against corruption, adopted by the Committee of Ministers on 6 November 1997 at the 101 st session of the Committee of Ministers. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=593789&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>
3. Юридична енциклопедія : в 6-ти томах / гол. редкол. Ю. С. Шемшученко. – К. : “Укр.енцикл”, 1998. – Т. 2. – С. 455.
4. Патюлін В. А. Неприкосновенность личности, как правовой институт / В. А. Патюлін // Советское государство и право. – 1973. – № 11. – С. 18-23.
5. Шелевер Н. В. Співідношення правових категорій “імунітет” та “недоторканість” / Н. В. Шелевер // Форум права. – 2012. – № 2 – С. 779-784
6. Опалёва А. А. Личная неприкосновенность: социальное содержание и юридическая форма / А. А. Опалёв // Закон і право. – 2003. – № 7. – С. 22-26.
7. Імунітети виборних посадових осіб: шляхи удосконалення правового регулювання. Інформаційні матеріали / Лабораторія законодавчих ініціатив – К., 2009. – С. 8.
8. Кутафін О. О. Неприкосновенность в конституционном праве России / О. О. Кутафін. – М. : Юристъ, 2005. – 407 с.

Песцов Р. Г., Устинова И. П. Характеристика неприкосновенности и неотвественности, в качестве составных элементов правового иммунитета.

Сегодня среди юристов-практиков и теоретиков очень активно обсуждается проблема правового иммунитета, неотвественности и неприкосновенности субъектов государственной власти. В статье исследуются теоретические вопросы правового иммунитета. Характеризуются такие составляющие элементы правового иммунитета, как правовой категории – “неприкосновенность” и “неотвественность”. Делается анализ общих и отличительных признаков указанных правовых понятий. В статье проанализированы взгляды и определения иммунитета и его составляющих элементов как отечественных, так и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: правовой иммунитет, неотвественность, неприкосновенность.

Pestsov R., Ustinova I. Characteristics of integrity and non-responsibility, as constituent elements of legal immunity.

Today, among the legal practitioners and theorists the problem of legal immunity, non-accountability, and integrity of government subjects is actively discussed. The article explores the theoretical issues of legal immunity. Such elements of legal immunity as “integrity” and “non-accountability” are characterized. Common and differential characteristics of these legal concepts are analyzed. The article analyzes both foreign and domestic researches views and definitions of immunity and its components.

Keywords: legal immunity, integrity, non-accountability.